

DIYANET DERGİSİ

Oruç tutunuz ki sihhat bulasınız.
(Hadîs)

7. Cilt

Kasım - Aralık 1968

78 - 79. Sayı

TARİHTE ŞER'İYE VE EVKAF VEKİLLERİ

Veli ERTAN

Sene 1920: Nisan ayının 23'ünde Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmış ve dokuz gün sonra da Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti kurulmuştu. Artık Osmanlı Devleti'nin son Şeyhülislâmı Medenî Mehmet Nuri Efendi de Heyet-i Vükelânın istifâsı ve teşkilâtın ilgâsı üzerine bulunduğu meşihat makamından kendiliğinden infisâl etmiştir.

1920 senesi Mayıs ayının ikinci günü Millî Hâkimiyet esaslarına müstenid olmak üzere Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan 3 sayılı Kanunla onbir vekilden müteşkil (İcra Vekilleri Heyeti) işbaşına geçmişti.

İstiklâl mücadelesinin en çetin bir safhasında çalışmaya başlayan Heyet-i Vekile de Şer'îye ve Evkaf Vekilliğine ilk defa Bursa Meb'usu merhum Mustafa Fehmi Efendi seçilmişti.

Sene 1924: Mart ayının üçünde Büyük Millet Meclisince,

- 1 — Hilâfetin ilgâsı
- 2 — Tevhîd-i Tadrîsat
- 3 — Şer'îye ve Evkaf Vekâletinin lâğvına dair çıkarılan kanunlardan sonra Şer'îye ve Evkaf Vekâletine aid vazifelerden i'tikad ve amel yeni teşkil edilen Diyanet İşleri Riyasetine, Evkaf'a âid işler Evkaf Umum Müdürlüğüne ve tadrîsat ile ilgili işler de Maârif Vekâleti'ne devredilmişti.

2 Mayıs 1920 tarihinden 3 Mart 1924 tarihine kadar Heyet-i Vekilede,

- 1 — Mustafa Fehmi Efendi (Gerçeker)
- 2 — Abdullah Azmi Efendi
- 3 — Mehmed Vehbi Efendi (Çelik)
- 4 — Musa Kâzım Efendi (Onar)
- 5 — Mustafa Fevzi Efendi Şer'îye ve Evkaf Vekili olmuşlardır.

MUSTAFA FEHMİ EFENDİ (GERÇEKER)
(Büyük Millet Meclisi Hükümetinin ilk Şer'iyé ve Evkaf Vekîli)
(1868 — 1950)

Mustafa Fehmi Efendi, 1920 Mayıs ayının ikisinde 3 numaralı Kanunla kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin ilk Şer'iyé ve Evkaf Vekilidir. Milli mücadelenin önemli simâlarından. Heyet-i Vekileye riyâset etmiş şahsiyetlerden biridir.

1868 târihinde Mihalıççık kasabasında doğmuştur. Bülbül Mehmet Emin Efendi isminde bir zâtın oğludur.

İlk ve Rüşdi tahsilini Mihalic (Karacabey) kasabasında yapmış, Arapçayı ve şer'î ilimleri İstanbul'da Mustafa Çelebi medresesinde Fâtih dersîâmlarından Alason-yalı Hacı Ali Zeyne'l-Âbidin Efendi'den okumuş ve icâzet almıştır.

5 Temmuz 1910 (1326) tarihinde Karacabey Kazası Müftülüğüne seçilerek tâyi-ni yapılmış ve 1919 yılına kadar bu vazîfede kalmıştır.

1918 târihinde nâil olduğu Bursa Müderrisliği, biraz sonra da mûsıla-ı sahan ve 1919 târihinde de İzmir pâye-i mücerredî ile taltif olunmuştur.

1920 târihinde Bursa Meb'usu olarak Büyük Millet Meclisine dâhil olmuş, 1 Mayıs 1920'de de Büyük Millet Meclisince Şer'iyé ve Evkaf Vekilliğine seçilmiştir. Bir aralık da İcrâ Vekilleri Hey'etine başkanlık yapmıştır.

1921 târihinde Mareşal Fevzi Çakmak'ın Garp Cephesine gitmesi hasebiyle o tâ-rihte ve 18 Nisan'da ikinci defa Heyet-i Vekileye riyâset etmiştir.

27 Nisan 1922 tarihinde Şer'iyé ve Evkaf Vekilliğinden istifâ etmiştir.

Mustafa Fehmi Efendi, kuvâ-yı milliyenin mürettip ve müşevviklerinden oldu-ğu için İstanbul İdare-i Örfiye Birinci Divân-ı Hârbınca idamlarına karar verilenler arasında idi.

Mustafa Fehmi Efendi, Büyük Millet Meclisinde Şer'iyé ve Evkaf Encümeninde çalışmıştır. Bir mes'elenin tahkiki için Trabzon'a giden heyete başkanlık etmiştir.

Millî Mücadele'nin ilk günlerinden itibâren memleketi için canla başla çalışan bu zâta hizmetine mukabil 1683 numaralı Tekaüd Kanununun 25 inci maddesi mü-cibince birinci derece üzerinden emekli maası bağlanmıştır.

1950 yılında Ankara'da vefat etmiştir. Cebeci Asrî Mezarlığında medfundur.

1944 yılında neşretmiş olduğu Hilye-i Fahri Âlem adında 143 sayfayı bulan manzum bir eseri vardır.

Bu eserin baş tarafında şu mısralar yazılıdır:

Girdim yola, semt-i yâre doğru
Vâdi-i Şükûfezâre doğru;
Bir bülbül olup bahârı buldum;
Gülşende o gül-i zârı buldum.
Nazmunda safâ-yı hüs-n-i cânân
Her beytimi eylerim dirahşân
Her nusrâım incilerle dolsun
Bir Hilye-i Fahr-i Âlem olsun.

Bilhassa, Ahmet Hamdi Akseki'nin Türkçe ile namaz kılınmaz mevzu'lu bro-şürünü takdir etmiş, "Bir imam ve mühim bir eser" adındaki manzumesini takriz olarak yazmıştır.

Bu manzum takrizinden bâzı mısraları göyledir:

Bir imam eylemiş namaza kıyâm
Kendi zu'munca Türkçe Kur'ânla
Türkçe Kur'ân mı var behey şaşkın
Oynamaktır bu, din ve imamlâ

Dedikten sonra,

Kokladım ben bu bahçenin gülünü
Bir zaman mest ve bir karar aldım
Bülbülün dinledim terennümünü
Zevk ve neş'e ile bahtiyâr oldum.

Daha sonra da:

Ne kadar dilmişin bir câzibedar,
Böyle gözler kamaştırın nûra
Müncezibdir bütün ulu'l-ebşâr
Rabbım etsin bu kurreti'l-aynım
Kulu Hamdî'ye dâimâ şâdân
İsteriz biz, çoğalsın emsâli
Âmin, âmin bi-hurmeti'l-Kur'ân.

ABDULLAH AZMÎ EFENDİ

(Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin İkinci Şer'iye ve Evkaf Vekili)

(1868 — 1937)

Abdullah Azmi Efendi İkinci Meşrutiyet devri başlarında siyasi hayâta girmiş ve Millî Mücadele sırasında T.B.M.M. Hükûmetinin ikinci Şer'iye ve Evkaf Vekilidir.

1868 tarihinde Eskişehir'de doğmuştur. Kasım Efendi isminde bir zâtın oğludur. Önce medrese tahsilini yapmış ve icâzet almıştır. Eskişehir Rüşdiye Mektebinden sonra İstanbul Dârü'l-Fünûn Hukuk Fakültesinden me'zun olmuştur. Ulûmu'l-Arabiyye ve Şer'iyyeyi de İstanbul Fâtih dersîamlarından Hacı Ahmet Efendi'den okumuştur.

1902 tarihinde hukuk tahsilini bitiren A. Azmi aynı yıl içinde Manastır Vilâyeti İstinâf Mahkemesi Âzalığına tâyin edilmiştir. Bu vazifede bulunduğu sırada İttihad ve Terakki Cemiyetiyle temâsa geçmiş ve İkinci Meşrutiyetin ilânını müteakip cemiyetin adayı olarak Eskişehir'den meb'us seçilmiştir. 1908 tarihinde Kütahya Meb'usu olarak Osmanlı Meb'usan Meclisine girmiştir.

Son Meclis-i Meb'usan'ın feshi üzerine Ankara'ya gelmiş, 23 Nisan 1920 tarihinde T.B.M.M. Üyesi olmuştur. İstanbul Meb'usan Meclisinde elde edemediği nüfuzu bu Mecliste bulmuştur. Bunun neticesi olarak 11 Mayıs 1922 tarihinde Şer'iye ve Evkaf Vekilliğine seçilmiş, birkaç ay bu mevki'de kalmış ve bu müddet zarfında da Hey'et-i Vekileye de Reislik yapmıştır.

T.B.M.M.'nin ikinci intihâb devresinde de tekrar Eskişehir Meb'usu olarak Meclise katılmıştır.

Yapılmağa başlayan siyasi ve içtimai inkulâplara zihniyet bakımından benimsemediği halde benimser gibi görünerek mevkiini muhâfaza etmeyi düşündüğü için Üçüncü T.B.M.M.'ne girememiş, 1927 Haziran'ından sonra siyasi hayattan çekilmiştir. 1930 Haziran'ından itibaren de 1683 sayılı Tekâüd Kanununun 25 inci maddesi mücibince kendisine 154 lira emekli maaşı bağlanmıştır.

Son günlerini sessiz geçiren Abdullah Azmi Efendi 1937 tarihinde vefât etmiştir.